

Вербицька Аліна Олександрівна,
студентка 5 курсу юридичного факультету
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Орлова О.О.
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АДВОКАТОМ ПРАВА НА ЗАХИСТ В КОНТЕКСТІ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Україна, з початку її незалежності, проголошує себе соціальною та правовою державою, діяльність якої здійснюється відповідно до принципу верховенства права, згідно з яким головною цінністю країни є людина, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканність та безпека [1].

Розвиток України як правової держави тісно пов'язаний із запровадженням у її правовій системі інститутів демократії та гуманізму, правових поглядів, які сповідують міжнародні організації, та позицій Європейського суду з прав людини, а також одного із невід'ємних прав особи – права на захист. Так, Основний Закон нашої держави гарантує кожному надання правової допомоги, а також можливість звернення до міжнародних інстанцій після використання всіх засобів національного захисту.

Тобто надання особі права на захист обумовлено не тільки положеннями Конституції України, а також і чинними міжнародно-правовими договорами, такими як: Загальна декларація прав людини 1948 р., Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р. та іншими.

Тому, відповідно, зазначені вище основоположні норми знаходять своє відбиття і в завданнях КПК України, які гарантують кожній особі, суспільству та державі захист від кримінальних правопорушень, а також одним із першочергових завдань є охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження [2].

Слід зауважити, що на сьогоднішній день в нашій державі діє Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», що регламентує відносини, які виникають під час виконання рішень ЄСПЛ. Даний нормативно-правовий акт був прийнятий з метою усунення причин порушення Україною Конвенції, а також зменшення кількість заяв, направлених до Європейського суду з прав людини [3].

З огляду на це, ми бачимо, що рішення ЄСПЛ проти України певним чином відносяться до законодавства нашої країни та підлягають обов'язковому виконанню. Тому, дослідження та аналіз рішень Європейського суду з прав людини заслуговує особливої уваги.

Важливим є те, що наразі люди все частіше звертаються за допомогою до Європейського суду з прав людини у зв'язку з недотриманням уповноваженими органами України прав та свобод людини.

Про це свідчить статистика, згідно з якою Україна станом на 31 грудня 2019 року посідає 3 місце по кількості звернень громадян до Європейського суду з прав людини [4]. Якщо бути більш точними, то всього в реєстрі ЄСПЛ на 31 грудня 2019 року було зареєстровано близько 59800, з них скарг від України 8850. Нашій державі передують лише дві держави-члена РЄ, Росія (15050 скарг) та Турція (9250 скарг).

Отже, ураховуючи вищевикладене, ми бачимо, що посадові особи України всіляко нехтують зауваженнями ЄСПЛ та систематично порушують встановлені законодавством права та свободи людини.

Але, попри таку сумну статистику, є також і позитивні моменти. Така кількість звернень свідчить про прагнення нашої держави закріпити європейські цінності, забезпечити відповідний захист прав людини тощо.

Доцільно дослідити деякі справи ЄСПЛ задля усунення наявних проблем, а також, за необхідності дещо змінити законодавство України, яке б повністю відповідало міжнародно-правовим актам.

Насамперед, необхідність дотримання права на захист зазначено в рішенні «Артіко проти Італії», в якому ЄСПЛ наголошує, що Конвенція повинна ефективно гарантувати саме практичні, а не теоретичні права, тобто дотримання прав та свобод людини з дотриманням всіх теоретичних положень є вкрай важливим для реалізації права на захист на практиці [5, с. 87]. З огляду на це, варто зауважити, що ефективне дотримання права на захист у практичній діяльності може бути реалізоване лише у випадку забезпечення всіх складових механізму реалізації засади забезпечення права на захист.

Ще одним не менш важливим зауваженням є те, що ЄСПЛ, на відміну від вітчизняного законодавства значної уваги приділяє забезпеченню раннього доступу до правової допомоги. Європейський суд з прав людини наголошує, що особливої вразливості підозрюваний чи обвинувачений зазнає саме з моменту, коли він потрапляє в напружену ситуацію, внаслідок чого він може зазнати певних протиправних дій з боку працівників правоохоронних органів. Тому, європейське товариство наголошує, що право на отримання кваліфікованого захисту повинно виникати одразу після арешту [6, с. 388].

Так, з огляду на зазначені європейські стандарти, ми бачимо, що право на захист у підозрюваного виникає з моменту затримання або ж з того моменту, коли обставини, в яких опинилася особа, можуть негативно вплинути на її становище, тобто така особа може бути безпідставно або незаконно звинувачена та піддана покаранню.

Слід наголосити, що існуюча в Україні проблема обмеженості захисту у просторово-часовому вимірі знаходить свій прояв у систематичних порушеннях права на захист у кримінальному провадженні як необхідної складової справедливого судочинства. Конкретні дані містяться в щорічних звітах Урядового уповноваженого у справах ЄСПЛ, у яких прослідковується постійне зростання заяв проти України в ЄСПЛ з приводу порушень права на

захист, які допускаються органами та посадовими особами на початковому етапі кримінального провадження.

ЄСПЛ констатовано, що слідчі органи використовують практику отримання сумнівної відмови особи від захисника, позбавляють особу права своєчасно мати захисника на стадії досудового розслідування (зокрема, про це йдеться в рішеннях «Яременко проти України», «Леонід Лазаренко проти України»). В рішенні по справі «Тихонов проти України» порушення п. 1 на п.п. «с» п. 3 ст. 6 Конвенції, а саме порушення права на захист, коли особа перебуває у вразливому стані, ЄСПЛ вже називає «традиційним» для України, ЄСПЛ відзначив повторність проблеми в Україні – застосування адміністративного арешту до особи, насправді підозрюваної у вчиненні кримінального правопорушення, з метою забезпечення її присутності, не дотримуючись при цьому належної правової процедури, в тому числі щодо доступу до адвоката [5, с. 92].

Відповідно до міжнародних стандартів право на отримання правничої допомоги адвоката повинне гарантуватись кожній особі незалежно від її формального статусу, якщо щодо цієї особи органами влади здійснюється публічне кримінальне переслідування. Вищевикладена проблема зумовлює необхідність правової визначеності в КПК України статусу осіб, які запідозрені у вчиненні кримінального правопорушення, та у зв'язку із чим вони підпадають під заходи процесуального примусу під час досудового розслідування. На нашу думку, доцільним є нормативне визначення серед учасників кримінального провадження особи, права, свободи та законні інтереси якої порушуються або ставляться під загрозу порушення – це «особа, причетність якої до вчинення кримінального правопорушення перевіряється» («запідозрена особа»). Серед нормативних основ засади забезпечення права на захист, зокрема ст. 20 КПК України [2], має бути визначено, що особа має право на захист з моменту повідомлення про підозру, затримання за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, перевірки причетності до кримінального правопорушення та застосування інших заходів процесуального примусу, передбачених законом.

Таким чином, аналізуючи вищевикладений матеріал та зазначені рішення ЄСПЛ, можна зробити висновок, що хоча і законодавство України вдало втілює в себе міжнародно-правові стандарти та в цілому відповідає міжнародним нормам, на практиці все ж таки існують проблеми під час його застосування в частині забезпечення осіб, які цього потребують, правовою допомогою. З огляду на це, вважаємо за необхідне подальше дослідження даної проблеми з метою усунення вже існуючих проблем та запобіганню нових.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р.: станом на 02 грудня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №1-рп/2016. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р.: станом на 28 листопада 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*, 2013, № 9-10, №11-12, №13, ст. 88. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 р. Станом на 02 грудня 2012 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2006Ю № 30, ст. 260. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.

4. Офіційний сайт ЄСПЛ. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_analysis_2019_ENG.pdf.

5. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. 2-ге вид. випр., допов. К., 2015. 208 с.

6. Мирошниченко Т. М. Право на ефективні засоби захисту прав і свобод у кримінальному судочинстві та практика його забезпечення Європейським судом з прав людини. Університетські наукові записки. 2016. № 4. С. 388-394.